

DUKAI ISTVÁN

Lucernarendek

 kasza egyenletesen subogva bordja rendre a lucernát, semmi fennakadás, a talaj itt-ott szembejövő egyenetlenségei elől magától kitér; szinte figyelni sem kell, csak ritmusra lélegezni, közben beszívni a lucerna fanyar-keserű illatát, amely hamarosan – még néhány rend – a citromfű átható illatával keveredik.

Kisgyermek koromban csodálattal figyeltem a felnőtteket, amint kaszáltak; ahogyan ember és szerszám egyetlen különleges harmóniába olvadt; a hersenést, amely suhintásra különválasztotta a rendet a tarlótól, nem hagyva egyetlen rossz kaszást hirdető huszár-
lábát sem, a kalapálás fáradhatatlan kopogását, a fenés muzsikáját és látványát, ahogyan a bal kéz ujjai táncoltak a pengén, utat engedve a villámgyorsan oda-vissza cikázó kaszakőnek; és hogy soha egyetlen seb, pedig a penge borotvaéles.

Egyszer le akartam emelni nagyapám diófára akasztott, ujjnyira kopott kaszáját, de rám pirított. Mondtam, szeretném megtanulni. Neked azt már nem kell megtanulni – volt a válasz, sejtetvén, hogy nem csupán a kaszát félti, hanem momentán és távlatosan engem is. Felnőtt fejjel a pápai út mentén licitált árokparton tanultam meg kaszálni. Úgyhogy amikor késő délutánra végigértem az erős szárú perjével porított, kilométer hosszú padkán, és tenyereimen megfakadtak a víz- és vérhólyagok, még nem tudtam, hogy megtanultam. Nagyapám kilencvenkét éves volt, amikor utoljára kaszáltunk együtt. Akkor is lucernát.

Most is van árokpartom, igaz, csak száznyolcvan méter hosszú. Az önkormányzatnak kellene rendben tartania, de egyezséget kötöttünk: cserébe azért, hogy a szintén önkormányzati bikarétet legeltetem a juhaimmal, én kaszálom. Nagy itt a jövő-menés, egy sajátos, mégis jellemző kisvilág. Jól fog a kasza – mondja az egyik. Mert jól fogom – mondom én. Jó a kasza – mondja a másik. Mert jó a vége – mondom én. Harmadik változatban: Jó a vége. Az bizony jó lenne – válaszolok. Das ist gemacht! – kiált rám a sétáló osztrák sörös jókedvében. Az még egy kicsit odébb van – válaszolok magyarul, kissé zavartan, mert nem igazán értem, mire gondol. Nagyon köcsög vagy, gyerek! – üvölti ki a lomis felesége a kísérő gyerekfelhőből, amelyet talán a szél szeszélye terelget naphosszat föl-le itt a járdán. Nem nekem szól, hát nem válaszolok. Igazi „multikulti”.

És merő anakronizmus. Megbámulnak a járókelők, az autóval elsuhanók. Fűnyíró, damilos fűkasza járja, ha osztrák vagy német, fűnyíró traktor. Különbö is: tanárember minnek végez parasztmunkát. Nyáron én is kivittem a damilost az árokpartra. Nem volt eső, nem volt sarjű, csak lábon száradt katáng, kaszállhatatlanul acélossá égett, apró perje és útifű, járdára ájult porcsin. Láttam az arcokon: Na, bolond, végre te is; ugye hogy könnyebb!

Pedig nem könnyebb. Súlyra sem. Csak primitívebb. Ahogy a technika bonyolult eszközei egytől egyig. Minél bonyolultabbak, annál primitívebbek. Nem irtózom a technikától, magam is élek vele, csupán arról a belátásról van szó, hogy soha nem kerülhetek

vele olyan bensőséges viszonyba, mint egy egyszerű szerszámmal, soha nem válhat olyan élő és eleven részemmé, mint ez az állítólagosan élettelen kasza. A technika mellettem van, nem velem. A technika számára én mint én fölösleges vagyok, az egyszerű legbensőbb mivoltom jelenlétét kívánja. A bonyolult technikához ismeret tartozik, az egyszerű dolgokhoz tudás. A bonyolult megszületése pillanatában már elavult, mégis önző és kivagyí, az egyszerű állhatatos szerénységben adományozó. Az egyszerűség magasrendű. „Az egyszerű megőrzi a maradandónak és nagyinak a rejtélyét” – mondja Martin Heidegger.

Szeretek kaszálni. Nemcsak azért, mert szépek és kövérek a rendek, szép minden, amit megművel, és úgy hogy maga után az ember; mert jó tudni, hogy lesz takarmányuk az állatoknak télire, mert meghajolhatok a föld akarata előtt, amely azt kívánja tőlem, hogy műveljem – agrorum cultura, vagy talán cultus deorum? –, hanem azért is, mert ahogy a kaszáló megnyílik rendre és tarlóra, hasonlóképpen a dolgok is, amelyeket a gondolat tárgyául választ. Amit életemben meggondoltam, felismertem vagy beláttam, javarészt ilyen és ehhez hasonló munkák közepette gondoltam meg, ismertem fel vagy láttam be. Van-e különbség a párbuzamosan gyarapodó lucernarendek és az itt kifutó bekezdések között?

Ihletett, de mégsem ennyire idilli állapot. Az árokparton meg-megakad a kasza egy-egy elhajtott üdítő flakonban, sörös vagy cigarettás dobozban. Nejlonzacskó, csokipapír, ismeretlen eredetű és rendeltetésű kacatok, még könyv is: vödörre való egy kaszálás után. Szemét, szemét mindenütt, ott is, ahol harminc évvel ezelőtt ismeretlen volt. Kiszámolta-e valaki, hogy a szemét civilizációjában mennyi időt töltünk a szeméttel való foglalatосkodással? Vannak más aggasztó jelek is. Petrencét feldönteni lehet egyszerű csínytevés. De hogy értse meg az ember azt, amikor a gazda a szántáskor kifordított, karvastagságú fadarabot át-hajítja a szomszéd lucernaföldjére? A kint felejtett tokmányt kaszakövestül elvinni: istenem, az övé talán összetört, különben is filléres dolog. De fényes nappal bejönni, és a nyári konyhát kifosztani, vagy éjnek idején kerítésen, karámon keresztül megpróbálni egy vemhes anyát ellopni? Nem új keletű jelenségek ezek, mégsem olyan régiek, hogy ne emlékeznénk arra az időre, amikor a tejeskannát, rajta a pénzzel a ház előtt lehetett hagyni, és nem kellett – mint most – mindent szinte megszállottan zárni és zárni. Az öregek – lassan már csak ők maradnak – a legkiszolgáltatottabbak, és már a templom sem szent. Az utóbbi eset után feleségem kiadta a jelszót: puli kell a házhoz!

A föld. A családi emlékezet úgy tartja, a kismemesi birtok valamikor az ezernyolcszáz-as évek vége táján veszett el; abban már ellentmondás van, hogy hol a zsidó ügyvédek agyafúrtságát, hol egy bizonyos felmenőt emlegettek, akinek a sírja nagyanyám szigorú tilalma alá esett: se egy kapavágás, se egy szál virág halottak napján. Mert elherdálta a birtokot – monda egyszer a miértemre. Amit sikerült kihámoznom a történetből, triviális: kölcsönt vettek fel, nem tudták visszafizetni, a földet elvitte a bank. Van új a nap alatt?

A föld. Neki kell rugaszkodnom még egyszer, mert más ellentmondás is rejlik a családi történetben. Nagyapám megjárta az olasz front poklát, kétszer sebesült, fogságba esett, valahol Bari mellett egy családnál szolgált. Nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de sok különös, rejtélyes szál kapcsol hozzá. Halála után magam is eljutottam arra a környékre, szabadon, mégis véletlenül látszó sorsszerűséggel. Találkoztunk az időt magá-

ba oldó térben. Visszakanyarodva: amikor nagyapám hazatért a fogságból, egész vagyona az az aknaszilánk volt, amit az oldalában magával hozott a Piavéről, és amelytől életében nem is vált meg. Annál érthetlenebb, hogy ezek után, amikor vitézi cím várományosa lett, lemondott a címről és a vele járó birtokról. Nem is tőle tudom, hanem édesapámtól, ő is csak néhány éve említette. Aztán minek az neked, Jenő! – mondták az idősebb testvérek, és ő beletörődött. Vajon az irigység beszélt belőlük? Vagy csak megzavarodott – mint hírlík – egyikük-másikuk a tizenhét-tizenkilences felforgató eszméktől? Vagy esetleg előre láttak valami előre nem láthatót?

Ma csupán néhányan gazdálkodnak életvitelszerűen, többen, akik munka mellett művelik saját vagy bérelt földjüket. Panaszaikat jól ismerjük, fölösleges ismételnünk. Kicsit távolabbi is tekintve és anélkül, hogy kategorizálnék, egyesek mintaszerű gazdaságot visznek, meg is élnek belőle, mások tengődnek, megint mások hitelt hitelből fizetnek; van, aki tervez, és hosszabb távon gondolkodik, van, akinek a jövő egy év, azt vet, ami akkor éppen busás haszonnal kecsegtet. Ritka a rendezett porta; félrelökött gumia broncs, döglött gépek, kibelezett váltó, rohadástól szétfolyó szalmabála, és rozsdás meg fáradt olaj az udvarokban sok helyütt. Van, akinek a feleségét, gyerekeit sose láttam, a másik mellett az idősebb fiú már vezeti a traktort, a fiatalabb még iskolába jár, mezőgazdaságiba. Vegyes a kép: biztató is meg elszomorító is. Ami igazán aggaszt, hogy miközben valóban terjed a tevékenykedés, csökken a benne való jelenlét; más szavakkal ahogy nő az ismeret, úgy fogy a tudás. Távol legyen tőlem az ítékezés.

Már csak azért is, mert minden efelé halad megállíthatatlanul, ugyan miért lenne kivétel a földművelés és mi magunk. Meg azért is, mert a földhöz való viszonyom korábban inkább éteri volt, és most, hogy egyre valóságosabb bennem a vágy utána, úgy kerülök egyre távolabb attól, hogy realizálhassam. Húsz évvel ezelőtt, hőskorként megélt – micsoda illúzió! –, fapados önkormányzatiságunk idején ötszáz forintért kínálták az erdő aranykoronáját azok, akik szemében örök vitatkozó, gáncsoskodó és szörszálhasogató voltam. Visszautasítottam, mert vesztegetést szimatoltam, s nem azért, mert azt mondta volna valaki vagy éppen magam, hogy „aztán minek az neked”. Nagy csábítást jelentett, elvégre az eredeti szakmám erdész, és bár sohasem dolgoztam ilyen minőségben, az erdő iránti szerelmem a legkevésbé sem volt soha éteri. A földekkel ugyanez volt a helyzet. Hány kataszteri térkép fölött összehajolt hátat láttam akkoriban! Fátylat rá, mondhatnám, s talán így is kellene tennem, de még idekanyarítom: hány téeszvezetőségi tagot, aki vagy akinek a felmenője talán egyetlen aranykoronát sem vitt be a téeszbe, de valóságos kisbirtokot privatizált ki gépestül.

Tíz éve lehetett, a szomszédokban rendőrautók álltak a hivatal előtt, az utcán kisebb-nagyobb csoportokban tébláboltak az emberek, mintha sorban álltak volna. Találgattuk, mi történt. Valami földügyek. Nem sokkal később találkoztam Ilonkával. Másfél év felüggesztett börtönt kaptam – válaszolt hogylétét firtató kérdésemre. Elmesélte, hogy a téeszvezetők és még néhány megbízottjuk sorra járták a házakat félig kitöltött papirosokkal, jó árat kínáltak a földért, hát aláírták ők is és még sokan mások. Később kiderült, egy osztráknak hajtották fel a földeket. Az is, hogy a felhajtók talán ha fél évvel kaptak többet. De közülük ki kocsit cserélt hamarosan, ki házat renovált, vagy szőlőt vett a hegyen. Faluhelyen kevés dolog marad titokban.

Körülbelül egy hektáron „gazdálkodunk”. Megvettük a szomszéd elhagyott, elvadult telkét, és a miénkkel egybe kerítettük, egy helyrajzi szám alá vétetve. Műveljük az így

szomszédossá vált mesterkertet, a már említett bikarétet kitisztítottuk, a róla letermelt fából karámmal vettük körül, mintegy félig-meddig visszaadva eredeti funkcióját: a falu tenyészbikáit legeltették itt az általam pontosan meg nem határozható múltban. A ket-
tő közé csak a nyárfás ékelődik, amely nem arról kapta a nevét, hogy dzsungeléből az egyetlen, tuskóról eredt nyárfa messze kimagasodik. A téesz – hogyan, hogy sem, az ő tulajdona – gyors növéssé, hamar hasznót hajtó nyárust telepített bele. Ami nem volt egészen rossz döntés, mert a telket mély fekvése erre tette alkalmassá. Hanem miután a nyárat letermelték, fenyővel próbálkoztak, majd tölgyel, de megfedekeztek arról, hogy ezeket, míg meg nem erősödnek és el nem uralkodnak, gondozni kell. Ezért aztán győzött a minden hódítók legsikeresebbje, az akác. Kétszer próbáltuk megvenni, ha már a téesznek nincs rá érkezése, hogy rendben tartsa – sikertelenül. Azért ez a sarok így szép birtok, szoktam mondani, megmosolyogva saját nagyzolásomat.

Erőt kíván a kasza, meg kell fennem. Ilyenkor mereven, függőlegesen kell tartani a követ, nem billeghet előre-hátra, különben nem hogy élezze, inkább kiveszi, hamar elkoztatja a kasza élet. Hosszan kell húzni, nem rányomva a pengére, és minél frissebb a kalapálás, annál kevesebbet szabad fenni. Ezen a ponton vallomással tartozom: e mostani kaszámat nem sikerült megkalapálnom. Merev, rideg az acélja, nem nyúlik, úgyhogy sarokköszörűvel élezem, ami blaszfémia. Amikor a régi kaszám nyakban eltört, zalaegerszegit (ha nem csal az emlékezetem, ott kovácsolták a jó kaszákat) nem lehetett már kapni, csak oroszot.

Megfenni a kaszát annyit tesz, mint összeszedni a gondolatokat, hogy megnyíljon az, amit a gondolat tárgyául választ.

Városban nőttem fel, falu nevelt – írtam tíz évvel ezelőtt. Először Mariska néném költözött Budapestre, és mint jó kotlós vette szárnya alá a sorra „felköltöző” testvéreket, így édesapámat is abban a Párkány utcai csöpp lakásban – ma már a ház sincs meg –; máig sem értem, hogy fértek meg ott annyian. Hetedik kerület, Szigethalom, tizenhetedik kerület, Óbuda jelzik nyomorúságos kálváriánk stációit. Ami gyermekkoromnak ebből a feléből megmaradt, az a folytonos idegesség, „balhék”, türelmetlenség és értetlenség, és valami megfoghatatlan idegenség, olyan mély árvaság, hogy akár el is vesztettem volna. Hogy nem így történt, annak valószínűleg az az oka, hogy a nyarakat Iszrázon tölthettem nagyszüleimmél, áldott legyen az emlékük.

Mindig jó akartam lenni (ma így fogalmazok: a jóság nagy-nagy kísértésében éltem), de jószágomnak semmi hasznát nem láttam: amikor a szomszéd után futottam, hogy visszaadjam elveszített húsz forintját, olyan értetlenül nézett rám, hogy elszégyelltem magam. Na, mi van, libafej! – így szokta Király bácsi a köszönésemet viszonzni. Egy alkalommal a házmaster fiának, Pál Jancsinak lehülyéztem, ő meg azon mód utána szaladt, és elárult. Hatalmas botrány kerekedett belőle; azzal kellett jóvá tennem, hogy elkísérem Király bácsit a boltba, és segíték hazacipelni a bevásárló szatyrát. Jóvátétel-e az, amit az ember megalázónak érez? Ha mondták is, nem tudtam elfogadni, hogy őszinteségnek árulás a bére. Persze lesett rám a gonosz is: elloptam pesti nagyanyám karóráját, három napig elcsavarogtam az iskolából (egy hétre terveztem, de lelepleződtem), verekedés az iskolában – botrány, botrány. Rosszból rosszul kijönni nem rendkívüli, de én valahogy a jóból is mindig rosszul jöttem ki. Édesanyám nem tudta, mi van velem.

A jóvátétel katarziszt Iszkázon tapasztaltam meg. Itt nem kellett akarnom jónak lenni, s ha rossz voltam, utána sem kellett megalázkodnom, lehettem az, aki voltam. Egyszer nem akartam elmenni nagyapámékkal kukoricát kapálni; inkább játszanék – mondtam. Akkor ne gyere! – bökte vissza a kiskapuból nagyanyám, és ahogy mondta, nem lehetett nem érezni a rosszallást. (Nagyanyám tudott nagyon kemény lenni, a parancsoló, már-már vad természet mindig kibukott belőle, ha nem úgy mentek a dolgok, ahogyan ő elgondolta; nota bene: szokták mondani, Vad öreganyánk – nekem dédanyám – vérmérsékletét örökölte.) Boldog voltam a mosolyától, amikor a kertek alatt a földúton, kapával a vállamon utolértem őket.

Iszkáz gyermekkorom napfényes oldala. Ha néha megpróbálom elképzelni, milyen lehetett az Éden, milyen lehetett az aranykor, amelyről az írások szólnak, mindig ez jut eszembe. Fürödtem a szeretetben, önkéntelen jószágom visszfényében. Mámoros voltam a végtelenségtől, a hatalmas égtől, a mezőktől, a kukoricaföld végén a bokor alatt hűsölő demizson vizétől; a nagyapám keze alatt héját vedlő fűz vessző fanyar illatától, nagyanyám süteményeinek ízétől, amelyek búcsúra hegyekben álltak a kamrában, és szabad volt rájárni; a szikrázó hajnaloktól, a mindig sejtelmes, de sohasem félelmes estéktől. A minden érzékemet lenyűgöző valóságtól, attól a közvetlenségtől, amellyel az élet nem akart mást tőlem, csak hogy éljem.

Kétszer kerültem vissza Iszkázra. Először akkor, amikor édesapám letette a kőműves mestervizsgát, de a fővárosban nem kapott működési engedélyt. Mindig is a maga ura akart lenni, így aztán „hazaköltöztünk”. Alapvetően örültem a dolognak, de titkon éreztem, már nem az az Éden vár, mint egykor: kamaszkoromban jártam. Egyszerre idegen lettem, „pésti gyérék” – csúfoltak (pedig sohasem affektáltam). Az iskolában megéltam abból, amit magammal hoztam; különösen Bertha Mihály bácsi fogadott bizalmába, miután mindjárt az első énekórán arra a kérdésére, hogy ki tanulta meg a BORDALT, én, az új fiú, félretéve minden gátlást és félelmet, fölálltam, és elénekeltem. Ez egy NAZARÉ-NUS! – szokta mondani, ha dicsérni akart valaki előtt; akkor még nem tudtam, mit jelent ez a szó, mint ahogy azt sem, hogy közeli rokona Bertha Bulcsúnak.

A középiskolás évek alatt végleg kijózanodtam az aranykor mámorából, a falu lassan átminősült bennem: itthonná szelídült; s ha hazautazván messziről megpillantottam a Somlót, a buszról pedig leszállván megcsapta az orromat a trágyaillat, a megérkezés melegsége öntött el. Mégsem akartam itthon maradni. Talán végére kellett jánom valaminek: vajon megismer-e a város, és én megértem-e azt, amit gyermekfejjel nem tudtam megérteni? Egy év után költöztem haza, immár – úgy tűnik – végleg. Ha néha Budapestre utazom, mindig nagy várákozás van bennem; csodálom a szépségét, és elszomorít meg nem valósított szépsége. Iszkázon itthon vagyok, Budapesten otthon.

A hatvanas évek második felében, a hetvenes években és még a nyolcvanas évek első felében is sokan „építették meg” a házukat, vagy építettek teljesen újat: volt munkája édesapámnak, mellette kitanultam a kőműves szakmát. Ács Sanyi házának lábázatát falaztuk rekkenő hőségben Felsőiszkázon. Átellenben egy ember üldögélt a fal tövében. Feltűnt, hogy órák óta ott ül mozdulatlanul, és nézi, ahogy dolgozunk. Nagy László, a költő – világosított fel Sanyi. A forráságban előntött a forráság. Leteszem ezt a betonkockát, és átmegyek hozzá – gondoltam. De mit mondok neki? Hogy én is írok verseket? Mi az, hogy „én is”? (Ezt a mondatot sohasem ejtettem ki. Amikor először elküldtem a verseimet az *Új Írás*nak – ez éppen abban az időben volt –, akkor is éreztem

valami szemérmertlenséget, és mind a mai napig érzek.) Mi van, ha tolakodásnak veszi? Hány fiatal költő kerülgetheti kéretlenül? Patakokban folyt rólam a víz a tehetetlenségemtől. Így telt az egész nap. Délután arra figyeltem fel, hogy fölfele botoz a műúton a kanyarban, a buszmegálló felé. Megállt, felénk fordult, mosolygott. Majd visszafordult, és lassan eltűnt az út kanyarulatában. Én ezt a mosolyt őrzöm Nagy Lászlótól. Ma már tudom, mit kellett volna tennem, gondolatban sokszor meg is teszem: átmegyek az út túloldalára, lekuporodok mellé a fal tövébe, és mindketten hallgatunk.

Ágh István előtt sem mertem először „leleplezni” magamat, de vele kapcsolatban kegyesebb volt hozzám a sors: évente – van úgy, hogy többször is – találkozunk, ilyenkor mindig érzem, hogy örül a látásomnak, talán a ritkás szavaimnak is. Ritkások, mert amikor a faluról kérdez, olyan kevés jót tudok mondani, és a pusztulásról beszéljek annak, akit szíven üt szülőfalujának elhúzódozó agóniája?

Száz éve az akkor még három falu lakosainak száma megközelítette az ezerháromszázat. 1960-ban nyolcszázkilencvenen lakták, ma háromszáznál alig többen. Nagy múltú családok vesznek ki, gyorsabb ütemben, mint ahogy újak megjelennek, ráadásul, egyenlőség ide, egyenlőség oda, nem mindegy – gondolom én –, hogy nyolc vagy nyolcszáz éve éle-e itt egy nemzetség. A falu három iskolájából mára mind bezárt, a gyerekek a szomszéd falu körzeti iskolájába járnak. De ott is huszonöt évvel ezelőtt még több mint kétszáz tanultak, ma száznégyen. Ennek persze nemcsak a lakosság számának apadása az oka, hanem a velejéig hibás fejkvóta-, újabban burkolt fejkvótarendszer is, ami rivalizálásra, értsd üzletelésre buzdította az önkormányzatokat: virágzik a törvényesített gyermekkereskedelem. A plébánia is régóta üres, mióta néhány túlbuzgó hívőnek sikerült Pék Lőrincet elüldöznie, végleg megadta magát az enyészetnek.

Az alvégen ritkul a lucerna, öregszik a föld. Meg kellene fordítanom: a jobb oldali részt újra vetni, ezt meg jól megtrágyázni és fölészántani. Zabbal jó vetni a lucernát, de a betedik határban sem látok zabot. Energiafű, energiazűz, Amerikából idehozott mézontófű az van, de zab nincs. Meg aztán mivel simítom el? Ibász Lajos eladta a lovát, traktorral nem lehet rámenni. Majd megoldom valahogy. Az is lehet, várok egy-két évet, a felső részen még szép kövér a lucerna.

Nem tudom, miért írom ide ezt a sok, másnak nyilván érdektelen apróságot. Ismeretlen nevetek, talán fölösleges részleteket. Minek ismétlgetem azt, ami máshol is csak így van, mindenki tudja. Olyan, mintha a levágott renden újra végigmennék, és kaszálnám az üres rendet. Talán mert így lesz személyes, és nem közgazdaságtan, statisztika vagy politika, amelyekhez nem értek. Ámbár a kívülállóságnak is lehet hozadéka, mivel nem kötelezi a „korrektség” módszertana, ahol a korrekt szó arra szolgál, hogy megtévesszen a közönséges hazugság felől.

Tehát közgazdaság. Az egyetlen normális ökönomia az autarchia, a gazdálkodás minden szintjén. Az önálló család autonóm. A falu eredendően önálló volt, ebből fakadt lakóinak autonóm személyisége. Az ország úgy őrizheti meg autonómiáját, ha gondoskodik önmagáról. Ilyen persze abszolút értelemben nincs, az azonban kijelenthető, hogy minél normálisabb, azaz autarchikusabb gazdálkodást folytat, annál inkább autonóm. Innen érthetővé válik, miért mondják autokratának azt, aki autonóm, azok, akik szeretnek a szavakkal bűvészkedni, amely bűvészkedésben ily módon az autonóm mindjárt nem lesz demokratikus. Jóllehet az említett autonómiák sokkal demokratikusabbak voltak, mint

hinnénk; tovább megyek: éppen ezek az illuzionisták igyekeznek a legsötétebb, a legprimitívebb, a valódival diametrikusan szemben álló feudalizmust diadalra juttatni. Továbbá az is érthetővé válik, miért éppen a család, a falu és az ország (nemzet) áll jó ideje a pusztító szándékok célkeresztjében.

Statisztika. Fogy a vidék lakossága – bizonyítják a számsorok –, meg kellene állítani valahogy a folyamatot. Fogy a vidék lakossága – bizonyítják a számsorok –, fel kell gyorsítani a folyamatot, mert további működtetése rendkívül gazdaságtalan, ezt újabb számítások bizonyítják. Miért érzem úgy – mit érzem, látom! –, hogy a néha-néha tapasztalható ellenkező előjelű lelkesültség dacára az utóbbi tendencia érvényesül tartósan és következetesen? És hogy a számok semmit sem jelentenek, csupán a mögöttük lapító szándék? „A számjegyek és a számítások a statisztikust – de nemcsak a statisztikust, hanem mindenki mást is – a »pontosság« illúziójába ringatják, amely természetesen minden további nélkül »pseudomatematikának« nevezhető; részint azért, mert ezt elmulasztják észrevenni, részint pedig az előre kialakított eszmék miatt az ilyen számjegyekből csaknem minden kívánt konklúzió levonható, és így azok önmagukban minden jelentőséget nélkülöznek” – mondja Guénon.

Aggodalommal tölt el a politika is. Általában véve meg konkrétan is. Pontosabban annak ma határozottan érzékelhető azon illúziója, hogy a gonosznak túljárhat az eszén. A gonosz az eszéről híres, és ha elkezdesz vele vitatkozni, netán még provokálod is, menthetetlenül alulmaradsz, és vele vész az ügyed is. A gonosszal nem szabad vitába szállni. Én nem szavaztam meg az uniós csatlakozást. Nem azért, mintha előre láttam volna azt az arcátlan pimaszságot, amelyet ma velünk művelnek, hanem azért, mert ismerem a történelmünket. De éppen azért, mert ismerem a történelmünket, azt is tudtam, nem történhet másként. Törvényeket hozunk a magyar föld védelmében? Majd Brüsszelben megtámadják. Nem azt mondom, hogy nem kell minden lehetőt megpróbálni. De illúzió azt hinni, hogy amit szabad a dának, azt szabad a magyarnak is Európában. Azt a lehetőt kevesebb zajjal és nem a Sátán színe előtt magunkat produkálva kell megcselekedni. A föld ténylegesen a jövőnk alapja. Szimbolikusan is, ámbar ami szimbolikus, nem kevésbé tényleges tartalomra mutat. Az alternatívák nem túl kecsegtetőek. Ha nem tudjuk megtartani a földet, elvesztünk. Ha sikerül megtartani, vajon kibírjuk-e?

*Megállok. Nem azért, mintha elfáradtam volna; a monoton ritmusból néha ki kell lépni. Töb-
bek között ez a különbség gép és ember között. A töretlen ritmus a gép unalma, a megtört rit-
mus az ember ébersége. Az unalomban nincsen jelenlét, az éberség maga a jelenlét. A jelenlét
az ember természetes létmódja. Amikor a kapitalizmus „hajnalán” – micsoda eufemizmus – az
ember először szembesült a gép unalmával, olyan védtelen volt vele szemben, hogy éberségét
gyakran életével együtt veszítette el. Az ember abban, amit tesz, amit mond, de még tétlensé-
gében és hallgatásában is egyre kevésbé van jelen.*

*Megállok. Szemből, a karámon, kerteken túlról a nyugati ég néz vissza rám baldokló szí-
neivel, mintha tőlem várná a feltámadás vigaszát. Kissé balra, a kerítés sarkán, a fagyalsövény
végén két fekete gombóc: a puli és a mudikeverék figyeli minden mozdulatomat. A puli maga
a megtestesült éberség, a megtestesült jelenlét. A másik elszégyelli magát, ha korbolom, a puli
soba. Öntörvényű, mondanám, pedig „csupán” autonóm.*

Nem tudom, mi mentheti meg a falut. A középkort – a szóban részemről semmi pejora-
ratív nincsen –, amelyet a falu hosszan éltetett, és amelyet gyermekkoromban mint

aranykort éltem meg, visszahozni nem lehet. Ne higgyük, hogy a falurombolás szocialista találmány. Akkor kezdődött, amikor Angliában az első jobbágytelket bekerítették, hogy juhlegelővé tegyék, bár ez sem biztos; a biztos az, hogy vesszőfutásunk akkor kezdődött, amikor a pénzt az őt meg nem illető hatalom birtokába helyezték, a fölötté rendelkezők pedig önmagukat felmentették a törvény hatálya alól. A ma oly sűrűn emlegetett polgári nómenklatúrát annak minden járulékával együtt ez a fordulat teremtette meg, és ha a polgári jelzőt ma pozitív, „értékhozó” jelentésben használhatjuk, annak az az egyedüli és erősen relatív létjogosultsága, hogy a züllésben egy a maihoz képest nem annyira előrehaladott állapot jelölője. Ha képesek vagyunk mindennek, valamint annak a jelentőségét fölmérni, hogy rombolni könnyű, helyreállítani viszont mérhetetlenül nehezebb, érthetővé válik a falu sorsát illető nagy tanácstalanság is. Itt adódik alkalom némi személyes magyarázatra: ami gyermekkoromban riasztott a fővárosban, pontosan ez a polgári züllöttség, amely akkortájt sajátosan keveredett afféle penetráns prolígóggal; visszatérésem alkalmával pedig már a minden jelző nélküli züllöttséggel szembesültem, s menekültem a züllésben kevésbé előrehaladott faluba. (Ami nem azt jelenti, hogy parasztgőg ne létezne.)

Ugyanígy a paraszti kultúrát sem lehet visszahozni, minthogy az a paraszti gazdálkodáshoz, a paraszti közösségekhez olyan szorosan kapcsolódott, hogy miután az előbbit kihúzták a lába alól, az utóbbit meg előbb erőszakkal, utóbb rafinált csábításokkal atomjaira bontották, a létfeltételei szűntek meg. Ontológiai megközelítésben: semmi sem létezhet, aminek nincsenek meg a feltételei. Na és másfajta közösség vajon létrejöhet? Őszintén szólva ezt sem tudom. Alkothat valamiféle közösséget a munka nélkül tengődő, maholnap a teljes felejtés delíriumába zuhanó őslakos, a városból ideszédült csodabogár, a földlleső osztrák, az osztrák szemetet importáló lomis? Mert vannak dolgok, amelyek nem illeszthetők össze, amelyekből nem lehet rendszert létrehozni, amelyeknek – hogy így mondjam – nincsen közös nevezőjük; főként hogy a rendszerépítő akarat sem munkál.

Jelent-e valamit az egy helyen eltöltött idő? Nemzedékek sorának munkája? Legfeljebb kinek-kinek magának; integráló ereje elpárolgott. Rajtam kívül senkinek semmit nem jelent, hogy egy bizonyos Dukay István nevű deák a XV. század elején peres ügyükben a somlónásárhelyi apácákat védte. Kit érdekel, és érti-e egyáltalán, hogy az én egem Berzsenyi Dániel ege is. Korunk voluntarista jelszava az integráció: európai, gazdasági, kulturális, politikai; az oktatásban további két-három változatban is. Az integráció ágensei hallani sem akarnak arról, hogy esetleg valaki nem kíván integrálódni, az integrálóra pedig úgy tekintenek, mintha önálló integritás volna, mintha létezne ma bárhol a világon ilyen. A falu elveszítette integráló erejét, mert nem rendelkezik önmaga felett, kultúrája, közössége a múlté; közművek és médiák pórázán rángatott, rendszerből kihullott, ugyanakkor a standardizált társadalmi káoszban integrált entitás.

Falusi turizmus, a borvidék adta lehetőségek – mondják. Keveseknek talán igen. Elgondolom, mi lenne, ha itt most mindenki falusi turizmusra rendezkedne be. A másikkal kapcsolatban egy emléket idézek. Lányom a Somló szakrális emlékeit kutatja. Ez ügyben kereste volna fel a hegy egyik új, nem idevalósi nagybirtokosát. Kéthajós, hatalmas, emeletes pince, parkolóval, sok lépcsővel, üvegajtóval. Be kellett volna jelentkezni – fogadta az intéző. Elképzelem ugyanezt a helyzetet száz évvel ezelőtt. Ki az? Ereszd be, fiam! – mondta volna a győri püspök. Maholnap ketten, hárman osztoznak a hegyen; az

is elveszíti a nekem oly kedves, patriarchális hangulatát, eltűnnek a jól ismert dűlőutak, a kicsiny, itt-ott nem túl szép, de barátságos pincék; ha somlaít akarok inni, vehetem kétezer forintért literjét. Tavasszal jártam fenn a hegyen, egy ismerős szőlősgazdával beszélgettem, amikor a Margit kápolna irányából fiatal pár ballagott lefelé. Megálltak, és miután megkapták a kért útbaigazítást, félénken kérdezték, lehet-e bort kapni. Bár látszott, hogy nem adóellenőrök, a gazda nem mert adni, egyszer már megégette magát. Lent a hegy lábánál, hivatalosan, sokszoros áron. Ázottak voltak, dideregtek; összeszorult a szívem: hát itt tartunk!

Ötletelés, projektek házfalnyi hirdetésekkel az „arculati szabályzat” szigorú előírásainak megfelelően, sokadik játszótér, holott lassan gyerek sincsen, de erre ad pénzt az Unió. A mindenhatónak vélt pályázatok mit sem segítenek, ezekből rendszert építeni, a falunak új értelmet adni nem lehet. A rendszernélküliségnél nem kevésbé riasztó az olyan mesterséges rendszer, mint az általam csak ökokibucnak nevezett művilág.

Entitás – mondtam az imént. Számomra még mindig élhetőbb. És bár nem tudom a megoldást, azt tudom, hogy sokat jelentene, ha csak egy kis időre felhagynának az emberek vegzálásával, ha lenne időnk a méltó emberi létezésre ma már végzetesen veszélyeztető, folytonos alkalmazkodási kényszer helyett a gondolkodásra, önmagunk állapotának felmérésére és a következő napon túlmutató tervezésre. A száz éve tartó világháborút lezáró igazságos békére. Nem tudom, eljön-e, az biztos, legyen háború vagy béke, engem itt talál. Titkon, megmagyarázhatatlanul érzem, bármennyire érdektelen minden kötődésem, a bennem összetorlódó nemzeti magánmúlt, ennek az entitásnak szüksége van rám.

Hirtelen megérint a citromfűnek az alkonyi bűvösségben különösképpen felerősödött illata. Egy lépés, még egy: feltárul az utolsó sor is. Egy marék lucernával lebzdom a pengét. Lehajolok a kis fodros, fűrészes élű levelecskéért. Ujjam között lassan elmorzsolom, orromhoz emelem, nagy levegőt veszek. Az egész estét magamba szívom. Megérkeztem.

Megérkeztem? ◀

Nagy Gáspár *Tudom, nagy nyári délután lesz* című versére

DUKAI ISTVÁN (1956) magyar–történelem szakos tanár. Iszkázon él. Verseskötete: *Tilos gyümölcsön* (2002).